

*Sipos Dávid:*¹

Néhány adat a történelmi Dési, Széki és a Görgényi református egyházmegyék orgonáiról

A Few Curiosities About The History of The Organs in The Historical Reformed Dioceses of Dej, Sic and Gurghiu.

During our research between 2010-2015 in the above mentioned Reformed Dioceses we found a quite large number of curiosities about the history of the organs in the churches of these dioceses. In many cases we could set the mismatching data rights, we found information about organ builders, dates of construction etc. Although the most interesting part of this research is the repertoire of the organs, we would not recommend for every day reading: the reader can be put to sleep by the flow of the information. But it is worth for the reader to get acquainted with a few of these curiosities, interesting stories about a few organs in these three dioceses. In the following pages we will present a few interesting details about the organs in Dej (Dés), Ocna Dej (Désakna), Dămăcuşeni (Domokos), Chiochiş (Kékes), Vaida Cămăraş (Vajdakamarás), Suseni - Filipișu Mic (Marosfelfalu - Kisfűlpös), Brâncoveşti (Marosvécs).

Keywords: organ, organs in Transylvania, the history of the organs in Transylvania, organ builders, reformation, church music, organ music, history of the protestant church in Transylvania.

---

¹ Sipos Dávid 2008-ban végzett a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Református-Evangélikus karán, 2009-ben teológiai mesteri fokozatot az amszterdami Vrije Universiteit-en szerzett. Az egyetemi tanulmányok alatt kapcsolódott be a Pokoly József egyháztörténeti kutatócsoport munkájába, ahol orgonatörténettel kezdett foglalkozni. Kutatási területe az erdélyi református orgonatörténet, orgonaépítő életpályák, oskolamesterek és kántorok helyzete az erdélyi református egyházban. Kutatásaiban fontos szempont azon orgonák történetének tisztázása is, amelyek már elvesztek, elkallódtak, és csak a levéltári anyagból lehet rekonstruálni történetüket. 2010-2016 között a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző karának doktori iskolájának volt hallgatója, doktori értekezését *A történelmi dési, széki és görgényi református egyházmegyék orgonáinak története* címmel 2016. szeptember 26-án védte meg. Jelenleg a kolozsvári Mercurius Info Tour utazási iroda idegvezetője és irodai munkatársa. Email: davidko83@yahoo.com

A címben említett egyházmegyékben 2010-2015 között végzett orgonakutatás során számos érdekességre bukkantunk, és sok esetben sikerült tisztázni az eddigi szakirodalomban különféle változatokban megjelent eseményeket, orgonaépítők kilétét, építési éveket. Bár a doktori értekezésékként papírra vetett kutatás legértékesebb része maga az orgonarepertórium, mégis, ez a legkevésbé forgatott része a dolgozatnak. Kevésbé olvasmányos adathalmaz, amely esti olvasásra csak alvászélesztőként ajánlott. Érdekesebb, vonzóbb, rövidebb az adatokat összesítő és azokat rendszerező rész, amiből ránézésre több minden kihámozható, mint sok építéstörténetet, szerződést, kiadást és bevételt felsoroló repertórium. Mégis megérné, hogy az olvasó tudomást szerezzen néhány érdekesebb, fontosabb orgonatorténetről. E rövid írásban ezek közül szemlélünk néhányat.

Dés

A dési egyházközség az egyházmegye egyik kiemelkedő gyülekezete, és ez levéltárán, valamint az orgonaépítési kedvben is megmutatkozott. Első orgonájukat – az egyházmegyében is elsőként – 1774-ben építették. A gyülekezet gondnoka abban az évben 3 forint 40 dénárt fizetett *Antalnak, hogy az orgonát Besztercéről hozta.*² Építőjéről és építésének körülményeiről nincsenek adataink, a bevételekből következtethetünk arra, hogy közadakozásból építették.³ Az orgona 8 regiszteres volt,⁴ és szíjhúzó fúvóval rendelkezett. Ezidáig az orgona-szakirodalom és az egyháztörténészek úgy tudták, hogy ez az orgona csak 1835-ig szolgálta a gyülekezetet, és abban az évben teljesen új hangszer épült a templomba.⁵ Való igaz, hogy a gyülekezet már 1830-ban új orgona építését határozta el, és Andreas Eitle brassói orgonaépítőt *Désre kihozván több tagjai jelenlétebbe a v[enerabilis] d[omesticus] Consistoriumnak a helyet megnéztvén három projektumot készített:*

*Az első: egy 12 mutációs manuale, 4 mutációs pozitív és 4 mutációs pedálos orgona
A második: egy 10 mutációs manual, 5 mutációs pozitív és 4 mutációs pedál orgona
A harmadik: egy 12 mutációs manual orgona.*⁶

---

² Dés lvt, VIII/B 3/4 Számadás 1774.

³ *Orgonára percipiáltam Somkadí úrtól 5 fr 10 dr; Ugyan orgonára Nagy György úrtól 2 fr 4 dr.* Dés lvt, VIII/B 3/4. Számadás 1774.

⁴ Dés lvt, VIII/C 50/3 Az orgonát átvevő biztosok jelentése, 1836. január 10.

⁵ KÁDÁR 1882. 134. Idézi DÁVID 1996. 69.

⁶ Dés lvt, VIII/C 50/1 – Jánosi Mózes gondnok levele.

Az új hangszer megépítése a mesterrel szemben kialakult bizalmatlanság miatt elmaradt, és – nem tudni, milyen úton-módon – Szentgyörgyi Bálint orgonaépítőt bízták meg, végül nem egy új hangszer építésével, hanem a régi megjavításával és kibővítésével.⁷ Az előkerült iratok elég szűkszavúan vagy éppen homályosan nyilatkoznak az építés/bővítés folyamatáról, így könnyen terjedhetett el a nézet, hogy Szentgyörgyi új hangszert épített a dési templomba. Egyedül az támasztaná alá ezt az elméletet, hogy a régi orgona árát leszámolták Szentgyörgyi fizetéséből, így a régi orgonát elvitte, és helyébe újat épített. De ez nem azt jelenti, hogy Szentgyörgyi lebontotta és elszállította a régi orgonát, hanem azt, hogy a régit (vagy használható elemeit?) felhasználta, és gyakorlatilag a régi orgonát kibővítette. Erre utal az átvevő bizottság jelentésének nyelvezete is: régi corpust (orgonatestet) említettek, illetve megjegyezték, hogy az eddigi 8 regiszteres orgonából 12 regiszteres lett.⁸ Téves tehát az a feltételezés is, hogy 14 regiszteres orgona lett volna⁹ – ez az Andreas Eitellel kötött szerződésben volt benne, amely nem valósult meg.¹⁰ A pozitív hozadéka a történetnek az, hogy az orgona két oldalán levő felirat, amelyet Kádár közölt, és amelyről eddig úgy tudtuk, hogy az 1835-ös orgona feliratai, nem az 1835-ös, hanem az 1774-es orgona feliratai lehettek a 18. századi orgonaépítési stílusnak megfelelően. A feliratok a következők a bal oldalon:

Solt. XCVII. 77 ES
MONDJATOK
DICSERETET
AZ ÚRNAK
MUZSIKÁVAL
ÉS ÉNEKLÉSSSEL.

A jobb oldalon pedig:

Solt. CL. 15.4.
DICSERJETEK
AZ URAT
SIPOKKAL ÉS
ORGONÁKKAL.

---

⁷ Dés lvt, VIII/C 50/3 Az orgonát átvevő biztosok jelentése, 1836. január 10.

⁸ Szentgyörgyi Bálint a véllé kötött contractus szerint az abba írtakat elkészítette sőt, azon felül készített [...] a corpusba egy egész ön s ezen kívül egy új corpust, s abba három új famutatókat pedál claviaturával. Contractussa szerint tartozott volna két új fúvót az orgona megé helyezettetni, de csinált négyet, s azokat, hogy a fa alkotású kar az orgonát ne rázza a nyomás által, a kar alá két kamarákba helyeztette. Mindezeket tulajdon festékével, nem mindenütt alaposan ugyan, de tisztességesen megfestett. [...] Az addig 8 mutatóiós orgona 12 mutatóiós. Dés lvt, VIII/C 50/3 Az orgonát átvevő biztosok jelentése, 1836. január 10.

⁹ KÁDÁR 1882. 134.

¹⁰ Uo.

A javítással – bővítéssel végül felemás megoldás született, az egyházközség a harmadik (és nem negyedik) 2 manuálos, pedálos, 17 regiszteres, koncertezésre alkalmas orgonáját végül 1905-ben Angster József pécsi orgonaépítő készítette el. Ez található ma is a templomban.

Désakna

Mindjárt a Dés szomszédságában fekvő Désakna szolgáltatja a vizsgált három egyházmegyében a legérdekesebb organológiai adatokat. Désaknán csak a 19. század közepén épült az első orgona, megépítését széleskörű tájékozódás előzte meg: 1851-ben Kolozsváron járt két küldött *az orgona dolgában*, ugyanabban az évben három személy és egy [orgona]művész a szentbenedeki Kornis-kastély orgonáját vizsgálta meg, hogy azt a gyülekezet megvásárolja.¹¹ Kolozsváron feltehetőleg Ruzitska György organistával és Konnert Márton orgonaépítővel tárgyaltak, akik az építendő orgonáról árajánlatot (és valószínűleg organatervezetet) nyújtottak be az egyházközségnek. A szatmári Blahunka Sámuel is jelentkezett egy árajánlattal ugyanabban az évben.¹² A szentbenedeki orgona megvásárlásán is komolyan gondolkozott a gyülekezet, mert 1851-ben a küldöttekkel *egyezkedésre felhatalmazó írásra* papírt vásároltak.¹³

Talán elsikkad a sok ajánlat és érdeklődés között az a fontos információ, amivel eddig nem találkoztunk az erdélyi organatörténetben, hogy világi használatban levő orgonát (szentbenedeki kastély) vásárolt volna meg a gyülekezet egyházi használatra. Sőt, ezeddig még nem találkoztunk olyan dokumentummal, ami azt bizonyította volna, hogy egyáltalán léteztek Erdélyben akkoriban világi használatban levő orgonák. Az egyházközség a szentbenedeki Kornis-kastély orgonájáról lemondott, és a szászaljai szász lutheránus templom hangszerét vásárolta meg 1852-ben.¹⁴ A szentbenedeki orgona azonban nem maradt a Kornis kastélyban, azt vagy ugyanabban az évben vagy 1853-ban a magyar-nemeyei gyülekezet vásárolta meg.¹⁵ A 8 regiszteres¹⁶ hangszerről kevés további információval rendelkezünk. 1888-ban Blahunka Lajos javította meg,¹⁷ majd 1918-ban fémcsőjait rekvirálták, ezért 1922-ben, Köblös István szerint, teljesen használhatatlan állapotban

---

¹¹ DésEhmLvt, VizJkv II/6 1843-1852. 506.

¹² Désakna lvt, I/2 Levéltári lajstromkönyv 1966. 113. A désaknai levéltárnak csak töredéke maradt fent, néhány szálas irat mellett két levéltári lajstromkönyv.

¹³ DésEhmLvt, VizJkv II/6 1843-1852. 506.

¹⁴ DésEhmLvt, VizJkv II/7 1852-1860. 58-60.

¹⁵ KÖBLÖS 1922. 4., SzékEhmLvt, VizJkv 28 1848-1854. 343.

¹⁶ SzékEhmLvt, Magyar-nemeye csomó nr. 77.

¹⁷ Uo.

volt.¹⁸ A gyülekezet vagy nem tervezte a régi orgona felújítását, vagy nem volt anyagi lehetősége rá, és így pótlására 1921-ben egy harmóniumot vásároltak.¹⁹

Úgy véljük, hogy a második világháború végén már nem volt a templomban a régi orgona, bár az 1948-as vagyonleltár két harmóniumról ír, amelyek közötti jelentős árkülönbség (10000 és 30000 lej) azt sugallja, hogy talán a régi orgonát nézte a leltáríró drága harmóniumnak,²⁰ viszont Köblös István egyházközség-történetéhez az orgona mellé feljegyezték, hogy a gyülekezet 1942-ben egy másik, nagyobb harmóniumot vásárolt.²¹ Tehát a Kornis-kastélyból származó régi orgona további sorsa ismeretlen.

A magyar nemzeti – nevezhetjük így – Kornis-orgona története eléggé hiányos, viszont így is fontos adalék az erdélyi orgonatorténethez: most már biztosan tudjuk, hogy nemcsak különböző templomok között „vándoroltak” az orgonák, hanem léteztek világi használatban levők is, amelyek adott esetben – a klenódiumokhoz hasonlóan – egyházi használatba kerültek.

Domokos

Tipikus példája az erdélyi orgonatorténeteknek, amikor egy elpusztult orgona szerkezetéről, jellemzőiről, építéstörténetéről akkor tudunk meg többet, hogyha az egyházközségnek nézeteltérése támadt az orgonaépítővel. A domokosi református templom és a paróquia 1942-ben teljesen leégett, és a templomban az orgona és a parókián levő egyházközségi levéltár is megsemmisült.²² A domokosi orgona történetét így csak az egyházmegyei levéltárban levő iratokból lehet rekonstruálni.

A domokosi orgonaépítés során több gond is adódott, így a fennmaradt iratanyag szokatlanul bő. A hangszer építéséről szűkszavúan tudósítottak a vizitációs jegyzőkönyvek, és az orgona szerkezetéről nem maradt fenn az építés időszakából információ. Ám az építés befejezése után a hangszert elkészítő Szentgyörgyi Bálint új – állítólag megalapozatlan – pénzügyi követeléssel jelentkezett, és az erre írt egyházközségi válaszból lehetett rekonstruálni a hangszer szerkezeti sajátosságait. Érdeemes teljes egészében idézni az egyházközség levelét:

Az Ekklezsiának Szentgyörgyi orgona mivessel lett edgyezése ezekben állott: amint azt az alkun jelen volt nagyobb része hallgatóinknak bizonyíthatták s bizonyították, hogy készítsen egy öt mutatiojú orgonát dobjával és tremulájával együtt, melly elkészítendő munkájáért, mint dilateralis edgyezménybe, az ekklezsia is ígért 350 váltó rénes forintokat, mellyel készült orgona, akármely orgonához értő mesterember által is ma se találhatik

¹⁸ KÖBLÖS 1922. 4.

¹⁹ Uo.

²⁰ IgtanLvt, A 14 EREK vagyonleltára (1948) Magyar nemzete.

²¹ KÖBLÖS 1922. 4.

²² DésiEhmLvt, Domokos csomó a. nr. 135.

*akik több mutatiojúnak – hanem ha valamely titkos elrejtett helyen, benn az orgona belső részében van még vagy egy mutatioja elrejtve, s azt pedig, amit nem látunk, s azt amit más ahhoz értő emberek is több mutatiojúnak nem mondtak, ekklézsiánk ok nélkül nem fizetheti. S ha meglenne is, akkoron is csak úgy fizetné ekklézsiánk, ha arról való egyezményünket törvényes erejű írásban bé bizonyíthattya – amit nem tehet.*²³

Ezek szerint az orgona 5 regiszteres hangszer volt, tremolóval és dobbal (Pauke)²⁴ ellátva, amelyért az egyházközség 350 forintot fizetett.

Kékes

Több orgona esetében mindezidáig bizonytalan volt az építő kiléte, sokszor orgonaépítők egész sora között kellett rendet vágni. A kékesi orgona építőjére három jelöltünk is volt. Dávid István Simon Lászlót tartotta készítőjének,²⁵ és ezt tanúsítja a játszóasztalon levő felirat is.²⁶ Az egyházközség 1972-ben készült leltárában az 1908-as építési év egyezik Dávid István közlésével, de a leltár Rieger Ottó budapesti orgonaépítőt jelöli meg építőként.²⁷ Az egyházközség azonban 1868-ban (is) építtetett orgonát a templomba,²⁸ és semmi írásos nyoma nem maradt annak, hogy 1908-ban esetleg azt egy új hangszerrel kellett volna lecserélni. Az 1868-as építésről részletes beszámolók maradtak fent, így az azévi orgonaépítést nem lehet tévedésnek tekinteni, mely szerint a hangszeret Takácsy Ignác, marosvásárhelyi orgonaépítő építette 1868-ban, és erről bő beszámoló is fennmaradt.²⁹ Ez semmi kétséget nem hagy afelől, hogy a kékesi templomban 1868-ban már állt az orgona, de érdekes módon az építés az 1868-as számadásban nem jelenik meg,³⁰ és a hangszer az 1904-es vagyonleltárban sem említik (bár a vagyonleltárakból elég gyakran kifejtették az orgonákat).³¹

Valamilyen ok miatt orgonára kezdett gyűjteni az eklézsia, de ennek első nyoma épp a feltételezett építés évéből, 1908-ból való.³² Nem tudjuk, hogy csak a meglévő Takácsy-orgonát szándékozott megjavíttatni, átalakíttatni a gyülekezet, vagy teljesen újat

---

²³DésEhmLvt, Domokos csomó a. nr. 7.

²⁴ Dob vagy Pauke – olyan 18-19. században divatos játéktechnikai segítő, amely bekapcsolásával két síp hangja kontinuuót szolgáltatott.

²⁵ DÁVID 1996. 88.

²⁶ Simon László orgonakészítő Kolozsvár.

²⁷ Orga a fost cumpărată de credincioși în anul 1908 de la Rieger Ottó. Kékes lvt, 5-1972. Inventar.

²⁸ SzékEhmLvt, Vizjkv 32 1865–1867. 583.

²⁹ Uo.

³⁰ Kékes lvt, I/5 Számadások 1864–1901. 13–14.

³¹ SzékEhmLvt, Kékes csomó nr. 51.

³² SzékEhmLvt, Kékes csomó nr. 41.

rendelni. Az 1908-as számadás rendkívüli kiadásként tünteti fel az *orgonabeszerzésre* (és nem javításra-átalakításra) elköltött 1600 koronát.³³ A Simon Lászlóval kötött szerződés nem maradt fenn, így nem tudjuk, hogy mi történt 1908-ban az orgonával kapcsolatosan. Átalakításról, bővítésről is szó lehetett, amelyet Simon László végzett el. A Takácsy-féle orgona a vizitáció szerint 5 regiszteres hangszer volt, a mai hangszer viszont hat regiszteres. Ez lehetett a jegyzőkönyvíró tévedése is, de lehetett orgonabővítés is, amelynek során Simon László például pedálsorral látta el a hangszeret, és a hangszerhez új játszóasztalt is készített – így kerülhetett Simon László névtáblája a manuál fölé.

Az orgona külalakja inkább Takácsy építésére enged következtetni. Az ikerszekrényes szerkezetre és a klasszicizáló homlokzatra más Takácsy műveknél is találunk példát. Ehhez hasonló orgona például a magyarói református és a dicsőszentmártoni unitárius templomban levő Takácsy hangszer.³⁴ A Takácsy-tanítvány Vass István a kékesihez hasonló orgonát épített Pókakeresztúron 1875-ben, Héderfáján 1876-ban³⁵ és Holtmaroson 1880-ban. Simon Lászlónak egy hasonló ikerszekrényes megoldása sem ismeretes, így inkább arra hajlanánk, hogy a Takácsy-orgonát építette át, illetve bővítette Simon László, és akkor tette rá a saját névtábláját.

Az 1908-as orgonaépítés/átalakítás körüli bizonytalanságot ellensúlyozza az 1918-as síprekvirálás alapos dokumentációja. Az orgona homlokzati sípjait 1918. május 18-án vitték el,³⁶ és azok pótlásáról sietett az egyházközség gondoskodni. Az új horgany-sípkat az évben Rieger Ottónál rendelték meg.³⁷ Nem tudjuk, hogy a sípok végül a háborús állapotok ellenére megérkeztek-e az egyházközségbe vagy nem, de valószínűsíthető, hogy Rieger Ottó neve e javítás kapcsán kerülhetett be az egyházközségi dokumentumba mint az „új” hangszer építője.

Vajdakamarás

A vajdakamarási orgona építőjének kiléte is okozott némi fejtörést, a szakirodalomban két név fordult eddig elő, tovább bonyolítva a dolgot azzal, hogy a két név – Konnerth Márton és Konnerth József – vagy egyazon személyt vagy valamilyen rokonsági szálal feltételezett. Az orgonán található felirat szerint *a gróf Bethlen család hagyományára következtébe készült*

³³ Kékes lvt, B csoport, Számadások nr. 24.

³⁴ UVT orgonarepertórium http://www.monografia-orgilor.uvt.ro/NEW/viewGuest.php?id_fisa_documentara=1619 2015. március 27.

³⁵ SIPOS Dávid: *A Küküllői Református Egyházmegye orgonái II.* In BUZOGÁNY Dezső–KOVÁCS Mária Márta–ŐSZ Sándor Előd–TÓTH Levente: *A történelmi Küküllői Református Egyházmegye egyházközségeinek történeti katasztere.* III. Koinónia, Kolozsvár, 2009. (Fontes Rerum Ecclesiarum 1/3) 638.

³⁶ Kékes lvt, C csoport vagyoni ügyek nr. 28.

³⁷ Ez zavarhatta meg az 1972-es leltárt író lelkészt, aki Rieger Ottót írta az orgona építőjének.

1851. T[iszteles] pap Gáspár Sámuel és segéd Gáspár Lajos, Rector Vincze István, d[omesticus] curator Szentgyörgyi István, egyházi Török István idejében. – Készítette Konnert József az ecclesia költségén.³⁸

Dávid István Konnert Márton tartotta az orgona építőjének – igaz, a nevet kérdőjellel közölte, és 6 regiszterről tudott.³⁹ Valószínűleg őt is zavarta az orgona hátulján levő feliratban olvasható Konnert József név, de feltehetően úgy gondolta, hogy a két személy azonos. Ezen a vonalon haladva Erich Türk is Konnert Mártont írta az orgona építőjének,⁴⁰ majd ezt később módosította Konnert Márton és fia, József névre.⁴¹ A két személy valóban nem azonos, Konnert József Konnert Márton fia volt,⁴² mindketten kolozsvári orgonaépítők, és az apa éppen a vajdakamarási orgona építése közben halt meg 1851. március 8-án, 80 éves korában.⁴³

A Konnert névváltozat egyedül Dávid Istvánnál (és nyomán Erich Türknél) fordul elő,⁴⁴ a családnév többféleképpen szerepel az anyakönyvekben is: Martin Connerth,⁴⁵ Konert⁴⁶, Konnert.⁴⁷ Egyetlen fennmaradt sajátkezű aláírásuk az 1850-ben keltezett közléplaki szerződésen olvasható, Márton és József is Konnertnek írja nevét,⁴⁸ ezért ez a névforma fogadható el helyesnek.

Marosfalu – Kisfülpös

A marosfaluai eklézsia 1912 építtette meg az új templomba az új orgonát Ország Sándor budapesti építővel, és elsőre mindenki arra következtetett, hogy a régi, 1792-ben épített hangszerüket abban az évben tovább is adták Kisfülpösre. A régi hangszer nem csak a régiség okán volt érdekes a kutatóknak, hanem azért is, mert a kolozsvári Michael Kestner második fennmaradt hangszere.

Kisfülpösön viszont nem jelent meg sehol sem az 1912-es orgonavásárlás, és Marosfaluiban sem volt található semmi arra vonatkozólag, hogy mi történt a régi hangszerrel. Most már tudjuk, hogy a vásárra csak 1921-ben került sor, akkor került át a régi

---

³⁸ Névkönyv 1885. 20.

³⁹ DÁVID 1996. 148.

⁴⁰ UVT orgonarepertórium http://www.monografia-orgilor.uvt.ro/NEW/viewGuest.php?id_fisa_documentara=1219 2015. január 19.

⁴¹ Türk 2014. 81.

⁴² ROLKmIg, 71/42. A Római-Katolikus Plébánia házasságkötési anyakönyve 1808–1824. 8.

⁴³ ROLKmIg, 71/6. A Kolozsvári Evangélikus Egyházközség halálzási anyakönyve 1837–1875. 243.

⁴⁴ DÁVID 1996. 148.

⁴⁵ ROLKmIg, 71/6. 243.

⁴⁶ ROLKm, 71/57. A kolozsvári Római-Katolikus Plébánia halálzási anyakönyve 1841–1856. 19.

⁴⁷ ROLKm, 71/59. A Római-Katolikus Plébánia halálzási anyakönyve 1864–1872. 66.

⁴⁸ Közlépelt Ivt, jelzet nélkül, az egyházközség és Konnert Márton és József között megkötött szerződés 1850. augusztus 16.

hangszer Marosfalfaluból Kisfülpösre.⁴⁹ A két időpont között eltelt 9 évben azonban mi történt a régi orgonával?

A marosfalfalui gyülekezet új templomot és abba új orgonát épített, a régi templomot benne a régi orgonával pedig nem használta, de meghagyta. Mint később kiderült, ez igen jó ötlet volt, ugyanis a marosfalfalui régi és új orgona épen vészelte át az 1918-as síprekvirálást. Ez úgy történhetett, hogy a gyülekezet a régi orgonát – amely még a régi templomban állt – felmentésre terjesztette fel a minisztériumhoz, s mint értékes műemlék, ezt meg is kapta.⁵⁰ A kiküldöttek viszont feltehetően nem tudták, hogy Marosfalfaluban két orgona is van, így a felmentett orgonának az Országh Sándor hangszerét tartották, így nemcsak a sípok maradtak a helyükön, hanem meg is javították.

A régi orgona is sértetlenül megmaradt, illetve sérülés csak akkor érte, amikor 1919 májusában sípokot loptak el a hangszerből, és sürgős intézkedésre volt szükség.⁵¹ Az intézkedést viszont megelőzte a maroshévízi egyházközség kérése, akik a régi orgonát átvitték volna templomukba, és ebbe a presbitérium az év október 19-én, mivel *minden nap csak a megsemmisülés vár a régi templomban levő régi orgonára, készséggel beleegyezett.*⁵² Az ajándékozás valamilyen okból kifolyólag megghiúsult, és a régi orgona majd csak 1921-ben került el a régi templomból, de nem Maroshévízre, hanem Kisfülpösre.

Marosvécs

Sok esetben nemcsak az orgona építőjének kiléte bizonytalan, hanem a beszerzés éve is. Különösen érdekes ez Marosvécs esetében, ahol a három egyházmegyében ebben az egyházközségben vásároltak leghamarabb orgonát.

Az orgona építésének és beszerzésének ideje sokáig bizonytalan volt, holott a szépszékrenyben található felirat egyértelmű: *Johannes Hahn fecit Cibini 1757 m[ensis] Decembris.*⁵³ Ez a felirat azonban hol előkerült, hol pedig feledésbe merült. 1917-ben, az

⁴⁹ A templom keleti hajójába új karzat épül a marosfalfalusi ref. egyháztól ajándékba kapott s Szucsáki Ferencné által 1790-ben készített orgona számára. Uram segélj! 1938. 31. Dávid István úgy következtetett – és vele együtt nagyjából minden kutató – hogy a marosfalfalui új orgona megépítése után hamarosan, még 1912-ben Kisfülpösre került a régi Kestner-orgona. Viszont 1918-ban a marosfalfalui orgonát, mint műemléket felmentették a sípbeszolgáltatás kötelezettsége alól. Az 1912-es Országh-orgona semmiképpen nem esett hat évvel később a műemlék kategóriába, így minden bizonnyal a régi maradt még ott a régi templomban, és erre kérték a felmentést. EREL, IgtanLvt I. 6/1915. 637/1918. Miniszter a felmentett orgonasípokról. EREL, IgtanLvt I. 6/1915. 3098/1918. Miniszter az orgonasípok felmentéséről.

⁵⁰ EREL, IgtanLvt I. 6/1915. 637/1918. Miniszter a felmentett orgonasípokról. EREL, IgtanLvt I. 6/1915. 3098/1918. Miniszter az orgonasípok felmentéséről.

⁵¹ Marosfalfalu lvt, PresbJkv 1914–1922. 177.

⁵² Marosfalfalu lvt, PresbJkv 1914–1922. 183.

⁵³ Ezt a feliratot idézi Dávid István is. DÁVID 1996. 104.

orgona síprekvirálás alóli felmentésért írt kérvényben a lelkész valószínűleg ebből idézte az építési évet,⁵⁴ 40 évvel később viszont új felfedezésként említették Mesnyi János leírását a szelepszekrény feliratáról. Az orgonát leíró lelkészt 1957-ben más feliratok és levéltári bejegyzések is megzavarták. Többen csak a szelepszekrény első felében látható feliratot olvasták (Johannes Hahn írását nem vették észre), amelyben az áll, hogy: *Báró Kemény Simon ez orgonát vette, mellyel Kálmán Sigmond Istenét dítseríte 1777dik esztendő volt mikor idejött s itt emlékezendő.* A lelkész még egy vagyoneleltári adatot is idézett, miszerint az orgonát 1770-ben Szentgyörgyi Bálint építette. Ebből azt a következtetést vont le, hogy az orgona ugyan elkészült Szebenben 1757-ben, de a marosvécsi templomba csak 1770-ben került, ahol Szentgyörgyi Bálint szerelte fel a karzatra.⁵⁵ Mások ennél könnyebben oldották meg a problémát: a karzat 1770-ben épült, tehát az orgona is abból az évből való.⁵⁶ Az való igaz, hogy 1770-ben új karzatot építtetett Kemény Simon a templomba,⁵⁷ de akkor az orgona már több mint tíz éve ott állt a templomban. Először 1759-ben említették meg a vizitáción az orgonát, amikor a mestert éppen az orgona miatt bocsátották el: *a mester sem vádoltatik semmivel, mindazáltal a templomban organa készítettvén, ahöz tudó mester kévántatván, meg nem marasztatott.*⁵⁸ A mester-organistákat, néhányszor a külön organistákat pedig 1763-tól kezdve minden vizitáción megemlégtették,⁵⁹ tehát az orgona biztosan a templomban volt 1770-ben is. Az más kérdés, hogy 1770-ben az orgona lebontásához és a karzaton való újra felépítéshez szakértő kellett, de nem valószínű, hogy ezt a munkát Szentgyörgyi Bálint végezte volna el. Szentgyörgyi születési idejét nem ismerjük, de azt tudjuk, hogy 1842-ben halt meg, azelőtt pedig egy évvel még javában dolgozott a szucsági orgonán, és éppen halála miatt nem tudta azt befejezni.⁶⁰ Ha 1842-ben még aktív orgonaépítőként érte a halál, akkor születési évét nehezen tehetjük 1770 előttre. Ha az 1770-es orgonafelállításkor minimum 20 éves volt, akkor 1842-ben több mint 90,

---

⁵⁴ Marosvécs lvt, C.45. Orgona felmentése 1917. november 25.

⁵⁵ Marosvécs lvt, C.98. Az esperes kérésére összeállított orgonaleírás. 1957. június. Johannes Hahn nevét egyébként nem tudták kiolvasni, a Hahn helyett Stollhn-t olvastak.

⁵⁶ Az 1836-os *Conscriptio* írója is erre a következtetésre jutott: *Az ujj templom felépíttetését 1768-ba tökéletesen bevégezvén, tsak tornyat és orgonát látta még híjánba lenni – úgy de az orgonát 1770-be meg is hozatta, s helyre is tétette – és organistai illendő fizetés mellett, azt mind e mai napig is gyakoroltattya – Isten dítseretére és a népnek gyönyörűségére!!* GörgEhmLvt, Marosvécs csomó nr. 5. Jóval későbbi történetírók is az 1770-es évszámot gondolták az orgona építési évének: *A másik fölirat a karzaton, az 1770-ből való ma is használatban lévő orgona előtt elhelyezett [...] márványtáblán olvasható. Uram segélj.* 1938. 65. Az 1948-as vagyoneleltár szerint is 1770-ben épült az orgona. IgtanLvt, A 14 EREK vagyoneleltára (1948) (Marosvécs)

⁵⁷ DÁVID 1996. 104.

⁵⁸ GörgEhmLvt, VizJkv XI/1 1737–1759. 568.

⁵⁹ GörgEhmLvt, VizJkv XI/2 1759–1798. 426. 455. 480. stb. Az 1763-ban mester-organistaként szereplő Michael Nagy már 1760-ban megjelent, de akkor még csak *ludimagister* jelzővel. Uo. 364.

⁶⁰ KolKalEhmLvt, Szucság csomó nr. 32. 33.

így eléggé valószínűtlen, hogy akkor még lett volna ereje új orgonát építeni. Annyi talán megengedhető a történetben, hogy 1757 és 1759 között esetleg még nem volt a templomban az orgona, bár az 1759-es vizitáció február 5-én volt, így az orgona templombeli felépítése már 1758-ban megtörténhetett.

Érdekes adalék az 1762-es januári vizitáció feljegyzése. Ennek során – meglepő módon az orgona beszerzése után csak néhány évvel – jutott eszébe a vizitációs bizottságnak, hogy megjegyzést tegyen az orgona beszerzésére: *ludimagister et organista qui autoritate illustrissimorum dominorum patronorum non subest nobis ad offensionem et ad exemplum malum modernis mundenis facise imitandum*.⁶¹ Ősz Sándor Elődnek feltűnt, hogy a vizitációs bejegyzés a bögözi zsinati határozatokra emlékeztet, ez alapján az orgona elkészültét is erre az évre tette.⁶² A késői reakció viszont minden bizonnyal annak tudható be, hogy a vizitáció addig nemigen tudott mit kezdeni az egyházmegyében először (és az egyházkerületben is az elsők között) megépített orgonával, így inkább nem is szólt bele, és csak annyiban fejezte ki rosszallását, hogy 1763-ig nem említették meg a *ludimagister* mellett az *organistat* is. A bögözi zsinat után viszont már meglett az intés hivatkozási alapja, így végre a vizitáció is megnyilvánulhatott a marosvécsi az orgona ügyében, és a legegyszerűbb volt az idevágó bögözi határozatokat helyzetre szabva megismételni.

Mindezek ellenére a hangszert a templomban hagyták, és azóta is – mint a három egyházmegyében legrégebb és talán legértékesebb hangszer – teljes barokk pompájában és eredetiségében örvendeztetni meg a hallgatókat.

Felhasznált irodalom

- Kádár 1882. Kádár József: *A Dési Ev. Ref. Egyházközség története kapcsolatban a város kiválóbb eseményeivel*. Dés, 1882.
- Köblös 1922. Köblös István: *A magyarnemeyei református egyházközség története*. Kézirat 1922. Magyarnemeye lvt I/32.
- Dávid 1996. Dávid István: *Műemlék orgonák Erdélyben*. Kolozsvár, 1996.
- Türk 2014. Erich Türk: *Die Orgellandschaft dreier nordsiebenbürgischer Landkreise: Cluj, Sălaj und Bistrița-Năsăud. Három észak-erdélyi megye orgonatája: Kolozs, Szilágy és Beszterce-Naszód megye*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2014.
- Ősz 2013. Ősz Sándor Előd: *A Görgényi Református Egyházmegye történeti névtára a kezdetektől 1848-ig*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 19.)

⁶¹ GörgEhmLvt, VizJkv XI/2 1759–1798. 412. Idézi Ősz 2013. 62.

⁶² Ősz 2013. 62.

Levéltári források

- DésEhmLvt, VizJkv. EREL, a Dési Református Egyházmegye levéltára, Vizitációs Jegyzőkönyvek.
- Egyházközségi levéltárak a helyszíneken: [Helységnév] lvt, levéltári jelzet, dokumentum címe.
- EREL Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár, Kolozsvár
- EREL, DésEhmLvt, Egyházközségi iratcsomók: [Helységnév] csomó nr. [szám].
- EREL, Püspöki lvt, a Dési, Széki és Görgényi Egyházmegyék vizitációs jegyzőkönyveinek másodpéldányai.
- EREL, SzékEhmLvt, Egyházközségi iratcsomók: [Helységnév] csomó nr. [szám].
- GörgEhmLvt, VizJkv. A Görgényi Református Egyházmegye levéltára, Szászrégen, Vizitációs jegyzőkönyvek.
- IgtanLvt, A 14 EREK vagyoneleltára (1948). EREL, IgtanLvt, A 14 az Erdélyi Református Egyházkerület vagyoneleltára (1948)
- KolKalEhmLvt. EREL, a Kolozs-Kalotai Református Egyházmegye levéltára
- ROLKm, FondMatr 71. Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Anyakönyvek fondja 71.
- SzékEhmLvt, VizJkv. EREL, a Széki Református Egyházmegye levéltára, Vizitációs jegyzőkönyvek.

Világhálón elérhető adattár

- UVT orgonarepertórium. A Temesvári Nyugati Egyetem (Universitatea de Vest Timișoara) online orgona-adatbázisa. <http://www.monografia-orgilor.uvt.ro/NEW/login.php?>